

Vite

Här ger Livsmedelsverket vägledning om hur kraven i lagstiftningen kan uppnås. Vägledningen är inte bindande och utesluter inte andra sätt att uppfylla kraven.

Om ett beslut förenas med vite betyder det att en person eller ett företag blir skyldigt att betala ett visst belopp till staten om hen inte rättar sig efter beslutet. Här får du veta vad som gäller för vite och livsmedelsföretagare.

Vad är ett vite?

Vite är ett ekonomiskt påtryckningsmedel som myndigheten kan använda för att förmå den enskilde att följa myndighetens beslut.

Viteslagen (1985:206) gäller viten som enligt lag eller annan författningstext får föreläggas av myndigheter. Det måste uttryckligen framgå av lagtexten att det finns en rätt att besluta om viten.

På livsmedelsområdet finns en bestämmelse om vite i 23 § livsmedelslagen (2006:804). Av den framgår att ett beslut om föreläggande eller förbud enligt 22 § i samma lag kan förenas med vite. Även beslut som grundar sig på artikel 138 i förordning (EU) 2017/625 kan förenas med vite.

Vitesförfarandet består av följande steg:

- Myndigheten fattar ett vitesbeslut som förenas med vite.
- Den enskilde delges vitesbeslutet.
- Myndigheten kontrollerar om den enskilde har följt beslutet.
- Om beslutet inte har följts kan myndigheten ansöka om utdömmande av vite hos domstol.
- Domstolen avgör sedan om vite ska utdömas eller inte.

Utformningen av vitesbeslut

Det finns inget i lagstiftningen som hindrar att man redan i ett första föreläggande som är riktat mot en livsmedelsföretagare tar med ett vitesbelopp. Det förstås förutsatt att vite bedöms nödvändigt för att få till stånd rättelse och att det rör sig om en allvarlig brist i livsmedelssäkerheten.

Det är viktigt att åtgärderna är effektiva enligt EU-rätten men av proportionalitetsprincipen följer också att mer omfattande eller hårdare förelägganden än situationen kräver inte ska användas.

Mottagaren av vitesbeslutet

Ett vitesföreläggande ska vara riktat till en eller flera namngivna fysiska eller juridiska personer (adressater). Inom livsmedelsområdet är adressaten livsmedelsföretagaren.

Det är viktigt att man kontrollerar om företagaren är en enskild firma (fysisk person) eller bolag eller förening (juridisk person). Ett föreläggande mot en enskild firma måste adresseras till den fysiska person som är ansvarig för firman. Det räcker inte att enbart ange firmanamnet. Firmanamnet kan anges för att förtydliga vad skrivelsen/beslutet gäller. Adressatens namn och person- eller organisationsnummer ska alltid sättas ut i föreläggandet.

Också kommuner är juridiska personer. Varje kommunal nämnd är juridiskt ansvarig för de verksamheter som man genom reglementet eller genom lagar och föreskrifter fått ansvar för inom sin kommun. En nämnd som genom kommunens reglemente ansvarar för skola, vård och omsorg ansvarar alltså även för att man uppfyller exempelvis livsmedelslagstiftningens krav. Adressaten kan i dessa fall formuleras exempelvis så här: X kommun genom dess Y-nämnd.

Om en tingsrätt fattat beslut om att försätta en livsmedelsföretagare i konkurs råder företagaren inte längre rättsligt över sin egendom. I stället är det konkursboet, med konkursförvaltaren som företrädare, som förvaltar egendomen. Ibland kan konkursboet välja att, under en övergångsperiod, bedriva företagets verksamhet vidare. Om livsmedelslagstiftningen inte efterlevs i verksamheten kan myndigheten inte förelägga företaget att vidta åtgärder. I stället ska beslutet riktas mot konkursboet och delges konkursförvaltaren. Vem som är konkursförvaltare framgår av tingsrättens konkursbeslut och även av bolagsregistret.

Ange adressaten så här :

Enskild firma:

Sven Svensson (personnummer)
Firma Tomatens Pizzeria

Juridisk person:

Tomatens Pizzeria AB (organisationsnummer)

Kommun:

X kommun genom dess Y-nämnd

Konkursbo:

Konkursboet efter Tomatens Pizzeria AB

Innehållet i föreläggandet

Ett vitesföreläggande eller vitesförbud måste vara formulerat så tydligt att mottagaren inte kan missförstå vad som krävs av hen. Det får till exempel inte vara så generellt utformat att det omfattar alla rutiner för att skydda livsmedel från exempelvis kontaminering.

Av beslutet måste alltså framgå vilka brister föreläggandet avser och vilka åtgärder som företaget ska vidta. Bristerna kan till exempel vara produktrester på utrustning som kommer i kontakt med livsmedel och åtgärderna kan vara att företaget ska tillämpa förfaranden som säkerställer att sådan utrustning är väl rengjord före produktionsstart.

Kontrollmyndigheten ska inte utfärda vitesföreläggande om åtgärder som livsmedelsföretagaren inte har rättslig eller faktisk möjlighet att följa. Se 2 § 2 stycket viteslagen (1985:206). Bestämmelsen kan bli aktuell bland annat om den som föreläggandet är riktat mot inte äger egendomen som föreläggandet avser.

Så kan vara fallet när en livsmedelsföretagare hyr en lokal av en fastighetsägare. Hyresgästen har ofta inte rättsliga möjligheter att göra omfattande ändringar i lokalerna. Däremot ska viteslagens bestämmelser inte uppfattas som att de hindrar myndigheten från att ställa relevanta krav mot livsmedelsföretagaren. I stället får myndigheten formulera föreläggandets innehåll på lämpligt sätt, till exempel "anpassa verksamhetens omfattning till storleken på befintliga lokaler" eller liknande.

Tidsangivelser och tidsfrister

Det ska alltid framgå av föreläggandet vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist åtgärden ska vidtas. Se 2 § 1 stycket viteslagen (1985:206). Ett föreläggande utan tidsangivelse kan alltså inte läggas till grund för ett beslut om utdömande av vite.

Motsvarande förhållande får anses gälla vitesförbud. I det fallet finns det inte på samma sätt ett rent faktiskt behov av att en tidsangivelse finns angiven i beslutet. Om förbudet saknar en sådan angivelse gäller det från den tidpunkt då beslutet, som naturligtvis ska ha delgivits adressaten, vinner laga kraft, det vill säga inte längre kan överklagas. Alternativt kan myndigheten besluta att förbudet gäller omedelbart med stöd 33 § livsmedelslagen (2006:804).

Längden på tidsfristen i ett föreläggande får oftast bestämmas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I förelägganden med särskilt betungande krav får tidsfristen bestämmas med hänsyn till åtgärdernas slag och då kan eventuellt en längre tidsfrist bestämmas. Gäller det större arbeten, som borttagande av eller omfattande ändringar av en byggnad, bör adressaten få "skäligt rådrum" för att kunna vidta åtgärderna. Proportionalitetsprincipen gäller även här.

En faktor som också bör påverka längden på tidsfristen är vilka intressen som föreläggandet är menat att tillgodose. I vissa fall kan det vara av stor betydelse att föreläggandet följs snabbt. Det kan till exempel gälla överhängande fara för människors liv eller hälsa.

Observera att kontrollmyndigheten inte får utfärda ett nytt vitesföreläggande eller förbud i samma sak (det vill säga som gäller samma brister eller krav på att vidta samma åtgärder) förrän ett tidigare vitesföreläggande/vitesförbud vunnit laga kraft, alltså inte längre kan överklagas. Det framgår av 2 § 3 stycket viteslagen (1985:206).

Frågan har väckts om ett vitesföreläggande har en begränsad giltighetstid, det vill säga om myndigheten inte längre kan återropa föreläggandet när en viss tid gått. Svaret är att det inte finns någon generell gräns för ett föreläggandes giltighet. Däremot kan det ifrågasättas om det är förenligt med rättssäkerheten att "trolla fram" och återropa ett par år gammalt föreläggande när företaget inte varit föremål för kontroll under en lång tid.

Samma sak gäller i ännu högre grad om myndigheten efter föreläggandet vid ett eller flera tillfällen varit på kontrollbesök utan att brister konstaterades, men nu konstaterar att bristerna återkommit. I sådana situationer är det befogat att ha en ny kommunikation med livsmedelsföretagaren och därefter eventuellt besluta om ett nytt föreläggande.

Den tvååriga preskriptionsregeln i 9 § 3 stycket viteslagen (1985:206), som innebär att vite bortfaller, om talan om att det ska dömas ut inte har delgetts adressaten inom två år från det att förutsättningarna för att väcka en sådan talan uppkom, gäller inte i det här fallet. Preskriptionstiden börjar löpa när förutsättningarna för att väcka talan om vitets utdömande uppkom, det vill säga när vitesföreläggandet överträdde. Regeln gäller inte preskription av själva vitesföreläggandet.

Vitesbelopp

När vite föreläggs ska det fastställas till ett bestämt belopp. Ett vitesbelopp ska i första hand bestämmas till en sådan storlek att det kan antas bryta den enskildes motstånd. Myndigheten ska alltså anpassa beloppet efter styrkan hos den enskildes motstånd.

En riktning vid bestämmandet av vitesbeloppet kan också vara att det ska stå i proportion till hur mycket det skulle kosta att vidta rättelsen. Det bör inte framstå som enklare och det ska inte "löna sig" att betala vitet i stället för att åtgärda bristen.

Ofta får myndigheten söka ledning i hur den enskilde betett sig vid de kontakter myndigheten tidigare haft med hen i ärendet. Myndigheten kan ha uppmanat den enskilde att vidta rättelse eller tidigare utfärdat förelägganden utan vite. Fullständig nonchalans mot eller ignorering av aktuell lagstiftning kan tyda på att vitet bör sättas högt.

Diskussioner med myndigheten om olika sätt att komma till rätta med problemet eller annan visad villighet att samarbeta kan däremot antyda att vitesbeloppet inte behöver sättas särskilt högt, eller att det överhuvudtaget inte ska kopplas ett vite till ett föreläggande eller ett förbud.

Om det vid en uppföljning visat sig att ett första vitesföreläggande eller -förbud inte haft avsedd effekt kan kontrollmyndigheten överväga om det är aktuellt med ett nytt vitesföreläggande eller -förbud med ett högre vitesbelopp eller om andra åtgärder är lämpligare. Det högre beloppet motiveras av livsmedelsföretagarens tidigare ovilja eller oförmåga att följa kontrollmyndighetens beslut. Om föreläggandet gäller samma åtgärd måste en ny tidsgräns sättas ut.

Löpande vite

Om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna, får vite föreläggas som löpande vite. Vitet bestäms då till ett visst belopp för varje tidsperiod av viss längd under vilken föreläggandet inte har följts. Till exempel kan företaget föreläggas att skapa rutiner för skadedjursbekämpning. Föreläggandet kan då förenas med löpande vite om X kronor för varje påbörjad månad då företaget saknar rutiner. Om föreläggandet gäller en återkommande förpliktelse ska löpande vite bestämmas till ett visst belopp för varje gång adressaten struntar i att utföra förpliktelsen.

Om vitesföreläggandet innebär ett förbud eller någon liknande föreskrift eller om det annars är lämpligt, kan myndigheten i stället bestämma att vitet ska betalas för varje gång förbudet eller föreskriften överträds. Se 4 § viteslagen (1985:206).

En liknande föreskrift kan till exempel vara ett märkningsföreläggande som har permanent karaktär, ett livsmedel ska alltid vara märkt på ett visst sätt. Det borde då finnas möjlighet att ta ut det i föreläggandet utsatta vitet varje gång adressaten underlåter att fullgöra sin förpliktelse.

Fördelen med ett löpande vite är att vitet kan dömas ut för varje period som föreläggandet eller förbudet har överträtts. Om myndigheten använder löpande vite behöver föreläggandet eller förbudet inte förnyas efter att det dömts ut som är fallet med ett vitesföreläggande med en tidsangivelse. Vid löpande vite bör den

första tidsperiodens längd bestämmas efter samma principer som tidsfristen i ett föreläggande med en bestämd tidsangivelse.

En särskild sak att tänka på i fråga om förelägganden med löpande vite är att tidsperioderna inte bör göras kortare än att myndigheten verkligen hinner med att kontrollera om föreläggandet har följts. Kontrollen är en mycket viktig aspekt att beakta om man vill lägga ett löpande vitesförbud. Ett sådant förbud binder arbetskraft eftersom kontrollmyndigheten i princip alltid måste kontrollera om de förelagda åtgärderna genomförts.

Delgivning

Ett vitesföreläggande ska delges adressaten. Se 2 § viteslagen (1985:206). Ett vitesföreläggande ska normalt delges med delgivningskvitto. Om ett delgivningskvitto inte kommer in till myndigheten inom rimlig tid efter påminnelse, bör delgivning ske på annat sätt. Se närmare i delgivningslagen (2010:1932).

I annat fall kommer aldrig kravet mot företaget att bli gällande och överklagandetiden löper för evigt, vilket innebär att beslutet aldrig vinner laga kraft, det vill säga att det kan överklagas utan tidsgräns.

Om det på förhand verkar mycket sannolikt att livsmedelsföretagaren inte kommer att skicka tillbaka delgivningskvittot kan föreläggandet skickas i rekommenderat brev med mottagningsbevis. Skulle också det alternativet verka verkningslöst kan delgivning med hjälp av polisens delgivningscentral övervägas.

Återkallande

När kontrollmyndigheten meddelat ett vitesföreläggande kan det inträffa omständigheter senare som gör att föreläggandet inte behövs. Det har helt enkelt förlorat sin betydelse. Myndigheten kan då själv återkalla vitesföreläggandet om det inte längre fyller sitt ändamål.

Kontroll av efterlevnaden av beslutet

När tiden för fullgörelse har inträtt eller när förbudsbeslutet har börjat gälla, bör myndigheten vidta åtgärder för att kontrollera om adressaten har följt beslutet. Utan en sådan kontroll är det i praktiken omöjligt att få vitet utdömt i domstol. Det är nämligen myndigheten som i domstolsprocessen ska visa att adressaten inte gjort det han förelagts att göra eller att han brutit mot ett förbud. Vad gäller löpande vite bör kontrollen göras för varje period som angetts i beslutet.

Att ansöka om utdömande av viten

För att den enskilde ska bli skyldig att betala vitesbeloppet måste myndigheten ansöka om det hos domstol. Frågor om att döma ut viten prövas av förvaltningsrätten efter ansökan av den myndighet som har utfärdat vitesföreläggandet. Ansökan kan också göras av den myndighet som har prövat denna fråga i första instans, om det har skett efter överklagande i frågan om vitesföreläggande. Ansökan om utdömande gör myndigheten hos den förvaltningsrätt inom den domkrets den tillhör. Det krävs prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten. Se 6 § viteslagen (1985:206).

Ansökan om utdömande av vite ska vara skriftlig och följas av en kopia av vitesföreläggandet. Det är också lämpligt att bifoga delgivningskvitto eller annan handling där det framgår att beslutet mottagits av behörig person. Vad som mer ska ingå i ansökan framgår av 3-4 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291). Observera att myndigheten kan välja att ansöka om att vite utdöms med lägre belopp än det som ursprungligen angivits i vitesbeslutet.

Det kan vara lämpligt att inte vänta med att ansöka om utdömande av vite efter den första överträdelsen, särskilt om vitesföreläggandet innefattar ett löpande vite. Om det i mål om utdömande av ett sådant vite finns flera överträdelser av föreläggandet som ska bedömas samtidigt, får domstolen inte på en gång utdöma högre belopp än som har angetts i föreläggandet. På så sätt har lagstiftaren velat förhindra att flera utdömda viten sammanlagt skulle komma att innebära ett mycket högt belopp.

Exempel - utdömande av vite

Myndigheten förelägger en verksamhet att ändra en märkning och införa ändamålsenliga rutiner vid löpande vite om 50 000 kr för varje månad som föreläggandet inte följs. Detta görs i september. Myndigheten upptäcker vid tre efterföljande kontroller i oktober, november och december att föreläggandet inte följts. Myndigheten väntar med att ansöka om utdömmande av vite till januari nästa år och ansöker då om att domstolen ska döma ut 150 000 kr (3 x 50 000 kr). Domstolen kan dock endast döma ut 50 000 kr i vite, även om företagaren låtit bli att rätta sig efter föreläggandet vid tre tillfällen.

När ett beslut i ett vitesmål har vunnit laga kraft, får vite inte dömas ut för överträdelser som har gjorts innan målet väcktes och som skulle ha kunnat omfattas i beslutet. Se 4 § 2 stycket och 9 § 2 stycket viteslagen (1985:206).

För att kunna utdöma ett vite för varje avvikelse måste ett vite vara kopplat till respektive avvikelse, exempelvis föreläggande att ändra en märkning vid vite om 50 000 kr och föreläggande att införa ändamålsenliga rutiner vid vite om 50 000 kr.

När domstolen dömer ut ett vite kan den, om det finns särskilda skäl, jämka vitet. Se 9 § första stycket viteslagen (1985:206). Sådana skäl kan vara att förhållandena har ändrats sedan myndighetens beslut, att vitesbeloppet bestämts schablonmässigt utan hänsyn till den enskildes ekonomi eller att det framstår som ursäktligt av en eller annan anledning att företagaren inte följt beslutet.

Senast uppdaterad 16 november 2020 Ansvarig grupp SV_KL